

LISTY PRO REGIONÁLNÍ HISTORII

Občasník pro kraj, kde watý Prokop s čertem oral

Číslo 2, říjen 2012

MENŠÍ PROKOPSKÁ LEGENDA

Vita minor (*Menší prokopská legenda*) je nejstarší legendou vyprávějící o sv. Prokopovi. Začíná slovy „Fuit itaque beatus abbas Procopius, nacione Bohemus“ (Byl tedy blažený opat Prokop rodem Čech). Říká se jí také legenda P podle Josefa Pekaře, který na ni jako první upozornil. Nejspíše navazovala na nedochovanou staroslověnskou legendu o sv. Prokopovi a vznikla v 1. polovině 12. století, nejspíše v době, kdy byl opatem Děthard (1097–1134) nebo krátce poté. Podle některých vědců však mohla vzniknout i dříve, ještě v době slovanského kláštera, tedy do roku 1097. Její nejstarší rukopisy se dochovaly z počátku 14. století.

Autorem legendy byl vzdělaný mnich, který znal latinské písemnictví – jak díla antických autorů, tak legendy nebo Bibli. To dokládají například podobné obraty v této legendě *Vita minor* a *Kristiánově legendě* nebo podobná struktura celého života sv. Prokopa se životem sv. Benedikta z Nursie, který podal sv. Řehoř Veliký ve svých *Dialozích*. Jak Prokop, tak Benedikt odchází do samoty, usazují se u vodního toku, k oběma přicházejí muži, kteří se chtějí stát mnichy, každý z nich též staví kostel zasvěcený sv. Janu Křtiteli. Oba též bojují s ďábly. Dva dny před svým skolem předpovídají svou smrt a umírají obklopeni bratřími, poté jsou pohřbeni v kostele, který byl postaven za jejich života.

Legenda mívala nejspíše i dva prology, které se však dochovaly až v rukopisech legendy *Vita maior* z poloviny 14. století. Jeden z nich byl určen čtenáři a druhý biskupu Šebíři.

Mnich, který tuto legendu sepsal, byl členem Sázavského kláštera a nejspíše byl dokonce jedním ze slovanských mnichů, kteří se po svém vyhnání koncem roku 1096 knížetem Břetislavem II. ze Sázavy opět do původního kláštera vrátili. Na to můžeme usuzovat i z toho, že přál slovanské bohoslužbě, slovanským opatům kláštera, jeho zakladateli sv. Prokopovi, snažil se též ospravedlnit užívání slovanského jazyka při bohoslužbě v době, kdy již na Západě převažovala latina. Na druhou stranu nepřál nově dosazeným latinským mnichům

knížetem Spytihněvem II., což se projevuje i ve vylíčení nově příšlého německého opata, o němž píše, že jde o člověka plného hněvu, který se dostal do kláštera podvodem – byl tam dosazen knížetem a tento stav legendista nepovažuje za legitimní. Z toho můžeme vidět, že ve sporech o investituru byl legendista na straně papeže, proto také jako protiklad k tomuto cizáckému opatovi klade jako protiklad opata Víta, který se k opatské hodnosti dostal bez podvodu a úplatnosti.

Autor legendy z historických osob uvádí pražského biskupa Šebíře, knížete Břetislava I., Spytihněva II. a Vratislava II., aniž o něm hovoří jako o králi. Z opatů kláštera pojednává o Prokopovi, Vítu a Jimramovi. Z legendy je zřejmé, že Prokop měl manželku a Jimram byl jejich synem – v té době toto bylo možné, protože celibát začal být v římskokatolické církvi prosazován až po II. lateránském koncilu, po roce 1139.

Tato legenda byla též kanonizační legendou – do počátku 13. století totiž neexistovaly jiné legendy, které by pojednávaly o životě sv. Prokopa a jeho zázracích, pokud bychom nepočítali legendu, která je obsažena v *Letopise Mnicha sázavského* ze 70. let 12. století. Vyprávění, které přináší legenda *Vita minor*, můžeme označit za jádro prokopské legendy, které bylo v dalších pozdějších redakcích obměňováno a rozšiřováno.

Jan Dušek

Literatura:

Chaloupecký, Václav; Ryba, Bohumil. *Středověké legendy prokopské*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953

Kadlec, Jaroslav. *Svatý Prokp, český strážce odkazu cyrilometodějského*. Praha: Benediktinské arcipopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2000

Nechutová, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha: Vyšehrad, 2000

Sommer, Petr. *Svatý Prokop. Z počátků českého státu a církve*. Praha: Vyšehrad, 2007

TIP NA VÝLET: ČERTOVA BRÁZDA

Vážení a milí čtenáři,

můj příspěvek v zářijovém vydání našeho občasníku je vlastně takovou malou reportáží o akci, kterou v dubnu 2011 podnikla skupina studentů archeologie. Zároveň se jedná o malé pozvání na výlet, doufám totiž, že následující řádky budou inspirací pro některou Vaši cestu v nastávajícím podzimu. Kromě toho je zajisté na čase, abych objasnila podtitulek našich Listů.

O Čertově brázdě snad slyšel každý obyvatel Sázavy a přilehlého okolí. Podle pověsti ji vyoral svatý Prokop s čertem zapraženým do pluhu a to mezi Sázavou a Chotouní, tedy pověstným Prokopovým rodištěm a jeho působištěm. Bystrý a krajeznalý čtenář si zcela jistě již povšiml, že Čertova brázda spojuje dva regiony, kterými se naše Listy zabývají, totiž Kouřimsko se Sázavskem.

Inspirací k našemu výletu, o kterém Vám chci vyprávět, byl článek M. Štědry v Sázavsku z roku 2003. Nešlo ani tak o to, sledovat brázdu a popisovat její vzhled. Zajímalo nás především její sepětí s krajinou, to, jak se tvář krajiny proměňuje. Chtěli jsme si zkusit, jaké to je, projít spojnici těchto dvou odlišných regionů, a také jak dlouho cesta trvá. Ano, to byly otázky, které jsme si kladli, cílem bylo prostě zažít to. Prožít cestu, kterou zajisté i sám svatý Prokop nejednou podnikl. Pro jistotu jsme si putování naplánovali na dva dny.

Celá cesta začínala v Chotouní, pověstném rodišti sv. Prokopa. Se sv. Prokopem se zde spojuje studánka na návsi, statek, kde se údajně měl sv. Prokop narodit, ale především mohyla ležící přímo na začátku Čertovy brázdy. Od mohyly nás čekal sestup do hluboké rokle a dále cesta přes pole směrem k Lipanskému hřbetu. Pod Lipany je brázda konečně patrná- je to malá zarostlá rokle s vodotečí. Ledaskdo by možná kroutil hlavou, proč brázda stoupá vzhůru po svahu Lipanského hřbetu a nepokračuje dole pod kopcem, ale na to se mě neptejte. Prostě tento kopec si musíme užít. Skrz vesnici jsme prošli až k památníku bitvy u Lipan. Je odsud nádherný výhled do kraje, od lesnatého Černokostečka přes Českokobrodsko až k plochému Kolínsku. Naše další

kroky vedly kolem jabloňového sadu, v němž se nám někde Brázda ztratila. Nalezli jsme ji až před Bulánkou, tam, kudy dnes vede silnice. Za Dobrým Polem směrem na Krymlov se po levé straně cesty táhne hluboká rokle- to je Čertova brázda. Naše další cesta mířila do Krymlova, v jehož blízkosti jsme v lese přespali.

Další stopy po Čertově brázdě jsme sledovali za Radlicemi, kde je dnešní silnice vložena do hlubokého úvozu, snad pozůstatku Brázdy. Jeden z nejkrásnějších úseků pak může turista obdivovat za křižovatkou silničky vedoucí ke Kachním loužím se silnicí, která vede do Dolních Krut. Podél asfaltky se totiž až ke Kachním loužím táhne mělký, ale široký úvoz. Čertovu brázdu pak může bystrý pozorovatel sledovat v lese až k Moštické hájovně. Nedaleko od ní, již za silnicí je pak k vidění snad nejlépe zachovaný úsek tohoto terénního útvaru, mocný široký úvoz táhnoucí se od silnice až k bývalé skládce Kavaliere. No, a odsud nám již nezbyvalo nic jiného, než vystoupat pastvinami s přenádhernými výhledy ke vsi Mělník. Tam, u raně středověkých mohyl z devátého století začíná hluboká rokle přírodního původu, všeobecně známý úsek Čertovy brázdy s dřevěnou křížovou cestou. Po strmém sestupu dojdete až k silnici, spojující Sázavu s Uhlířskými Janovicemi. Tam u vyústění Čertovy brázdy stojí bílá kaplička a kousek výše nad silnicí se nachází rodný domek Jiřího Voskovce...

Tak co, milí čtenáři, inspirovali jsme Vás k výletu? Nastává podzim, stromy budou bez listů a to je nejlepší období pro sledování terénních pozůstatků zaniklých cest. Snad nemusíte jít celou trasu, jako jsme šli my, ale rozhodně stojí za to se na některá místa cestou alespoň podívat. Vždyť se jedná o prastarou cestu spojující níže položené úrodné Polabí s lesnatým a kopcovitým Posázavím a proměny této kouzelné krajiny stojí za to vidět. Vždyť tudy snad chodil již svatý Prokop a vy si to můžete vyzkoušet také. Takže se vyzbrojte mapou, kompasem a výše zmíněným článkem a vzhůru do přírody!

Soňa Hendrychová

Literatura: Bernat, J. - Štědra, M. 2003: Čertova brázda. In: Sázavsko X, s. 16-33.

CISTERCIÁCKÉ OPATSTVÍ U MILOSTI PANNY MARIE V KLÁŠTERNÍ SKALICI

Zbytky této významné církevní památky stojí v obci Klášterní Skalice dva kilometry severně od Kouřimi. Klášter byl založen v již dříve existující vesnici Skalice. K položení základního kamene kláštera a chrámu Panny Marie došlo roku 1357. Byla to tak významná událost, že se jí účastnil i sám císař Karel IV. Jedná se o poslední a zároveň neobvyklé založení kláštera Cisterciáků v Čechách. Neobvyklé bylo proto, že si Cisterciáci rádi zakládali své kláštery v neosídlené zalesněné krajině vhodné ke kultivaci. Kouřimsko 14. století ale tento předpoklad nesplňovalo, neboť bylo již od dob počátků českého státu značně osídlené. Původně zde mělo sloužit 12 mnichů v čele s opatem (opatství), v následujících letech byl klášter s chrámem dokončen. Pro klášter (a rovněž i pro celé Kouřimsko) se stal osudným rok 1421, kdy k němu přitáhli Husité. Rozestavěné opatství zpusťovali

a vypálili. Mniši se zřejmě rozutekli a rozptýlili. Klášter byl až v 17. století v nevelké míře znovuobnoven. Osudnou ránu mu vrazil až císař Josef II., který jej definitivně zrušil. V té době byl obývaný již jen jedním či dvěma mnichy. Do dnešní doby se nám ve Skalici zachoval velký gotický sloup, který podpíral klenbu klášterního chrámu a další více či méně významná torza kláštera obsažená v hospodářských budovách. Za pozornost určitě také stojí dochovaný středověký most v obci, přes který dnes vede obecní komunikace.

Daniel Dvořáček

Literatura: Kurka, Josef 1914: Archidiakonáty Kouřimský, Boleslavský, Hradecký a diecese Litomyšlská: (místopis církevní do r. 1421). Praha.